

*Н. І. НОВАЛЬСЬКА, аспірант, наук. співроб.
(Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки
та з питань європейської інтеграції України, м. Київ)*

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 7, с. 25–26

Структурні диспропорції в АПК призвели до погіршення кінцевих результатів діяльності господарюючих суб'єктів, до загострення економічних, соціальних, екологічних проблем. Протягом останнього десятиріччя негативний вплив дестабілізації розвитку аграрного сектору економіки України проявився не лише у значному скороченні обсягів виробництва продукції і зниженні її рентабельності, а і в перерозподілі основних зон виробництва сільськогосподарської продукції без врахування особливостей природно-кліматичних умов, що зумовило зниження родючості і продуктивності землі.

Першочерговим завданням економічного механізму має бути призупинення політики екстенсивного типу природокористування, яка призводить до виснаження природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення.

Так, наприклад, висока рентабельність соняшнику у порівнянні з іншими сільськогосподарськими культурами вплинула на масове розширення його посівів у всіх регіонах України. Нарощування обсягів виробництва здійснювалося екстенсивним шляхом, тобто за рахунок розширення посівних площ. З другої половини 90-х років збільшення територіальної концентрації посівів не забезпечувало бажаного ефекту через недотримання вимог сівозмін та неврахування особливостей умов природно-економічних зон, а також недостатнє внесення добрив (соняшник — занадто виснажлива для ґрунту культура) та застосування хімічних засобів боротьби зі шкідниками і хворобами. Альтернативою соняшнику є ріпак, особливо в радіаційно забруднених районах, оскільки ця культура не нагромаджує в насінні радіонукліди і збагачує ґрунт органікою.

Раціональне землекористування передбачає не лише використання землі за прямим призначенням, а і її охорону від виснаження і забруднення. Проблема екології земельних угідь в Україні стоїть доволі гостро, тому бережливе ставлення до них стає ще важливішим, враховуючи стійку тенденцію до скорочення площ, придатних для сільськогосподарського користування:

- інтенсивною яружною ерозією уражено 18 % території;
- на 17 % території розвинені процеси підтоплення;
- щорічно площа еродованих земель збільшується на 4,6 тис. га;
- внаслідок Чорнобильської катастрофи забруднено 8,5 млн га сільськогосподарських угідь.

Виходячи з позиції обмеженості земельних ресурсів, придатних для сільськогосподарського використання, і зокрема з необхідності призупинення політики масового розширення посівів соняшнику, необхідно розробити систему заходів законодавчого і організаційно-методичного характеру.

У світовій практиці широко застосовуються різні типи системи регулювання державою виробничої структури сільськогосподарського виробництва і ресурсокористування. Зокрема, заключається контракт щодо обмеження посівів сільськогосподарської культури і виведення землі з обороту. Цей захід передбачає відповідну грошову компенсацію і надає змогу державі регулювати обсяги виробництва продукції і кількість земель, що використовуються в сільському господарстві.

Процес регулювання структурних змін в АПК має бути зорієнтованим не лише на підвищення

ефективності виробництва, а й на раціональне використання земельного потенціалу, тому необхідно розробити і реалізувати низку заходів, що впливають на формування земельних відносин та зміну структури виробництва:

- визначення мінімального економічно доцільного розміру земель для ведення сільськогосподарського виробництва;
- створення умов для функціонування ринку землі;
- розробка нормативно-правової бази застави земельних ділянок;
- запровадження автоматизованого ведення державного земельного кадастру;
- запровадження державного реєстру та моніторингу землеволодіння та землекористування;
- оновлення матеріалів ґрунтових обстежень сільськогосподарських угідь;
- проведення комплексного обстеження земель на забрудненість важкими металами, нітратами, пестицидами;
- розробка методики розрахунку плати за оренду землі;

- розробка методики та порядку здійснення експертної грошової оцінки земельних ділянок;
  - доопрацювання Національної програми розвитку АПК до 2010 року у зв'язку зі змінами в законодавстві;
  - зменшення розореності ґрунтів на 10 % до 2010 року за рахунок консервації і трансформації малопродуктивних і еродованих земель;
  - збільшення площі чистих і сідеральних парів.
- Програмою "Україна — 2010" розвиток економічних механізмів природокористування включено до складу основних завдань пріоритетних напрямів екологічної політики і сталого розвитку суспільства.

Очевидним є те, що за умови розробки і впровадження достатньо обґрунтованих заходів, спрямованих на регулювання структури виробництва, можна отримати відчутні позитивні соціально-економічні зрушення, уникнути або обмежити прояви екологічної небезпеки та забезпечити збереження земельного фонду, придатного для використання у сільськогосподарському виробництві.